

WEGBERM VLUCHTPLAATS VOOR PLANTESOORTEN IN ZWK

Piet Hendriksma

Elk voorjaar zijn inventarisatiemedewerkers van planologische diensten op pad om tienduizenden hektaren provinciegrond te inventariseren op plantesoorten. Het is moeilijk voor te stellen, dat zij in enkele maanden tijd een volledige soortenlijst kunnen opmaken van zo'n groot terrein. Medewerkers met ervaring lukt het echter wel. Zij lopen met grote snelheid door de weilanden alleen hier en daar eens even bukkend voor een blik op het plantendek en een korte notitie. Pas bij slootkanten, houtwallen of wegbermen komen flora en loupe tevoorschijn en volgt een grondige inspectie. Hun ervaring is dat allerlei plantesoorten, die oorspronkelijk in heiden, vennen, bossen en schrale weilanden groeiden, in deze randgebieden hun laatste vluchtplaats hebben. Daarentegen willen in de sterk bemeste, begraasde en ontwaterde weilanden nog maar enkele plantesoorten groeien. In de randgebieden is de oorspronkelijke bodemsamenstelling behaard gebleven en door een weinig intensief beheer kunnen de zogenaamde 'vluchtplaats-soor-

ten' zich er handhaven. In dit artikel van biologiëstudent Piet Hendriksma wordt ingegaan op de functie van wegbermen in het Zuidelijk Westerkwartier als groeiplaats van deze soorten. Ook worden aanwijzingen gegeven voor een uit biologisch, landschappelijk en automobilisten-oogpunt zo gunstig mogelijk beheer van de wegbermen in dit gebied.

In 1981 zijn vele wegbermen in het Zuidelijk Westerkwartier op hun plantengroei onderzocht. Aanleiding voor dit onderzoek was een vraag van de Stichting Milieubeheer Westerkwartier aan de Biologiewinkel van de Rijksuniversiteit Groningen. Deze vraag luidde: *'Kunnen wegbermen als vluchtplaatsen (gaan) dienen voor plantesoorten en als dat kan, hoe moeten deze bermen dan beheerd worden om dat zo te houden of te bereiken?'*

Om dit uit te zoeken is een vergelijking gemaakt van het voorkomen van soorten planten in wegbermen en in de omringende kultuurgronden. Gegevens hierover waren door inventarisaties van de provinciale planologische dienst volop aanwezig.

Nu de resultaten bekend zijn, kan de vraag of bermen een vluchtplaats voor sommige plantesoorten zijn met 'ja' beantwoord worden. Er zijn bijna 50 plantesoorten gevonden die uitsluitend of voornamelijk in de bermen voorkomen.

Fluitekruid

Interessant is dat binnen deze soorten grote verschillen bestaan in de eisen, die door de afzonderlijke planten aan hun omgeving gesteld worden. Zo zijn er veel soorten bij, die het best groeien op vochthoudende, voedselrijke grond, zoals klei. Het gaat dan bijvoorbeeld om fluitekruid en zijn gele familielid de pastinaak, de bekende witte dovenetel en glad walstro. Andere soorten stellen weer heel andere eisen.

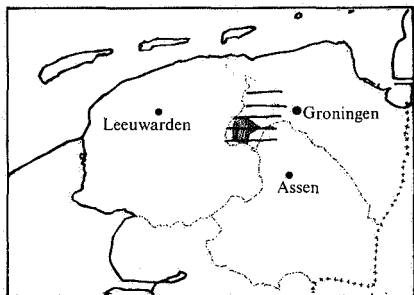
Planten van heidegrond

Er komen ook soorten van zure, voedselarme zandgronden, zoals die vroeger volop in heidegebieden aanwezig waren, in bermen voor. Voorbeelden daarvan zijn schapezuring, schapegras, het gele Sint-Janskruid en de dop- en struikheide zelf. Van een uitgestrekt heideveld, dat tot begin deze eeuw nog bestond tussen de plaatsen Opende—Noordwijk/Marum—De Haar—De Wilp—Opende, resten nu alleen nog twee terreintjes bij Trimunt, waarvan één gebruikt wordt als crossbaan. De hierboven genoemde soorten kunnen hier en daar nog wel in een berm in dit gebied gevonden worden. Deze paar bermen zijn in het hele Zuidelijk Westerkwartier de laatste wijkplaats voor veel van deze soorten.

Een andere plant van de heidegrond, die zich in de bermen weet te handhaven, is het pijpestroetje. Vooral op sloothellingen aan de achterzijde van de berm staan deze enorme graspollen, die tot diep in het voorjaar opvallend geel gekleurd blijven. Deze pollen en ook heidestruiken moeten bij het maaien omzeild worden, regelmatig bemaaiing kunnen ze niet verdragen.

Akkeronkruiden

Erg opvallend is het voorkomen van allerlei akkeronkruiden in nieuwe en pas bewerkte bermen. Het gaat dan om soorten als klaproos, spurrie, akkerviooltje en verschillende kamillesoorten. Het zaad van deze 'pionier'planten was al in de grond aanwezig en door het openleggen van de grond bij aanleg of reconstructie van een weg krijgt het de kans te kiemen. Opvallend is dat deze soorten in het eerste jaar na de ingreep massaal voorkomen in de open zode en daarna alweer snel verdwijnen. Oorzaak van dit verdwijnen is het ontbreken van de voor deze soorten noodzakelijke groundbewerkingen, zoals die op de akkers elk jaar wel plaatsvinden. Ze worden dan opgevolgd door een gesloten vegeta-

tatedek met veel grassen en andere bloeiende plantesoorten. Omdat deze akkeronkruiden de bermen door hun felle kleuren fraai verlevendigen en bovendien weinig gewas produceren, zijn ze aantrekkelijk als bermbelegers. Bovendien komen ze in het Zuidelijk Westerkwartier verder nauwelijks voor, ook in dit geval vindt een groep plantesoorten weer een vluchtplaats in wegbermen.

Voor het aanbrengen van wat meer variatie in het landschap is het hier en daar frezen van een sterk veruigd wegbermgedeelte dus een goede zaak. De akkeronkruiden zullen dan al snel uit het alom aanwezige zaad omhoogschieten. Het spreekt vanzelf dat dit freeswerk niet zal moeten gebeuren in bermen, die juist door de regelmatige maaibeurtten een interessante vegetatie hebben behouden of ontwikkeld.

Als er gekozen wordt voor het openleggen van een berm, is het het beste dit vóór de winterperiode te doen. Als de bewerking namelijk in het voorjaar gebeurt, hebben veel minder soorten kans zich te ontwikkelen en treedt vaak alleen de soort melganzevoet op de voorgrond.

Beheer

In het Zuidelijk Westerkwartier kan op een aantal laagproductieve bermen met één maaibeurt per jaar worden volstaan, maar het merendeel is het meest gebaat bij een beheer,

waarbij tweemaal per jaar gemaaid wordt en het maaisel zo snel mogelijk daarna wordt weggehaald. Gebeurt dat weghalen bij de eerste maaibeurt niet, dan worden de zomerbloeiende planten verstikt door het erop liggende maaisel. Het is jammer dat dit afvoeren de laatste jaren op veel plaatsen pas na de zomer of helemaal niet gebeurt.

Een ander probleem is het te vroege maaien van sommige bermen. Voor veel kruiden is het dan niet mogelijk rijpe zaden te produceren; ook wordt de grasgroei zo extra gestimuleerd. Een richtlijn zou kunnen zijn de meest productieve bermen van half juni tot half juli te maaien en de minst productieve in de laatste helft van juli. Bermdelen, waarin de ratelaar groeit, kunnen ivm. de late zaadvorming van deze soort, beter na half juli gemaaid worden. Bij een goede afvoer van het maaisel zal na een aantal jaren bij zandbermen overgestapt kunnen worden tot maar één maaibeurt in de herfst, er wordt dan nog maar weinig gewas geproduceerd. Eventueel kan, waar nodig, in het voorjaar dan een strook ter breedte van een meter gemaaid worden om de wegbebakening zichtbaar te houden. Op plaatsen waar houtsingels langs de wegen het aspect bepalen, moet zo weinig mogelijk gebeuren en kan het beheer beperkt blijven tot af en toe wat snoeien.

Perspektieven

De laatste twintig jaar is er veel ten goede verbeterd aan het beheer van wegbermen. Het principe dat weinig kruiden mochten groeien tussen het gras en dat het plantendek echt kort gehouden moest worden, is verlaten. Bespuitingen met groeistoffen om de kruiden te vernietigen zijn, op een enkele uitzondering na, verboden in wegbermen. Het beheer richt zich nu in veel gevallen op weinig productie en veel bloemen. Een gunstige ontwikkeling voor het publiek. Het beheer van bermen brengt echter

Fluitekruid

vaak enorme kosten met zich mee. Veel gemeenten hebben dan ook een aantal bermen uitbesteed aan boeren, die ze een paar keer per jaar maaien en hooien. Dit is niet alleen kostenbesparend, maar heeft ook tot voordeel, dat het maaisel in ieder geval afgevoerd wordt. Juist dat is voor veel gemeenten financieel geen haalbare zaak. Aangezien voor de boeren alleen de grazige (gedeelten van de) bermen interessant zijn en afvoeren van het maaisel juist vanuit biologisch oogpunt zo belangrijk is, lijkt uitbesteden een goede zaak. Voorwaarde is wel dat met name in juni niet te vroeg gemaaid wordt en dat zeker geen bemesting van de bermen meer mag plaatsvinden. Want juist veel van de vluchtplaats-soorten kunnen door één bemestingsbeurt al verdwijnen. Ook moet er niet meer dan twee keer per jaar gemaaid worden. Het is te hopen, dat de goede weg die bij het bermbeheer is ingeslagen verder wordt gevolgd en dat fietsers en automobilisten in het Zuidelijk Westerkwartier kunnen blijven genieten van bloemrijke wegbermen en slootkanten.

Dit artikel is een bewerking van een doktoraal-onderzoek verricht door de Groninger biologiestudent Leo Schilperroort. In het verslag staat een uitgebreid beheersadvies per gemeente en per houtwal. Nadere informatie: Biologiewinkel, Postbus 14, 9750 AA Haren, tel. 118064 (ma. + di.).